

ЦИВІЛЬНЕ, ПІДПРИЄМНИЦЬКЕ
ТА ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО

УДК 347.457

DOI: 10.33663/1563-3349-2023-94-84

А. Ю. БАБАСКІН

ПРАВОВИЙ РЕЖИМ ЦИФРОВИХ ГРОШЕЙ
НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ:
ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

На підставі аналізу законодавства України, положень проекту Концепції впровадження е-гривні – цифрових грошей НБУ, доктринальних джерел досліджується цивільно-правовий аспект правового режиму цифрових грошей Національного банку України. За результатами проведеного дослідження правового регулювання цифрових грошей Національного банку України автор доводить, що цифрові гроші Національного банку України є видом грошей (грошових коштів), що існують у безготівковій формі, та є такими, що мають зобов'язальну природу.

Ключові слова: гроші (грошові кошти), готівкові гроші (грошові знаки), безготівкові гроші (записи на рахунках), цифрові гроші, законний засіб платежу, рахунок, електронний гаманець, банк, небанківська платіжна установа, річ, майно, зобов'язання, право вимоги.

Babaskin Anatoliy. Legal regime of digital money of the National Bank of Ukraine: civil law aspect

In the article, the author examines the civil and legal aspects of the legal regime of digital money of the National Bank of Ukraine on the basis of the analysis of Ukrainian legislation, the provisions of the NBU e-hryvnia concept implementation project, and doctrinal sources. Based on the results of the conducted research on the legal regulation of digital money of the National

© БАБАСКІН Анатолій Юрійович – доктор юридичних наук, старший науковий співробітник Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України; ORCID: 0000-0001-6624-1876

Bank of Ukraine, the author proves that the digital money of the National Bank of Ukraine is a type of money (monetary funds) that exists in a non-cash form and is binding in nature.

Key words: *pennies (penny koshti), ready-made pennies (penny signs), unprepared pennies (records on rakhanki), digital penny, legal payment, rakhunok, electronic gamanets, bank, non-bank payment establishment, river, mine, obligation, right vimogi.*

У Законі України «Про платіжні послуги» від 30 червня 2021 р. № 1591-IX було уперше надано правове регулювання цифровим грошам Національного банку України. Внаслідок цього Національним банком України було оприлюднено для обговорення проєкт Концепції впровадження е-гривні – цифрових грошей Національного банку України. Враховуючи, що гроші (грошові кошти) підпадають під правове регулювання з боку публічно-правових та приватно-правових галузей законодавства, актуальним є дослідження цивільно-правового аспекта правового режиму цифрових грошей Національного банку України.

Науково-теоретичну базу дослідження правового режиму грошей (грошових коштів) (далі – гроші) становлять праці таких українських та іноземних науковців правників, як М. М. Агарков, І. А. Безклубий, Т. В. Боднар, В. І. Борисова, С. М. Братусь, А. В. Венедиктов, О. В. Дзера, Л. Еннекцерус, О. С. Іоффе, О. О. Красавчиков, Н. С. Кузнецова, В. В. Луць, Л. А. Лунц, Р. А. Майданик, Д. І. Мейер, С. О. Погрібний, О. П. Подцерковний, І. В. Спасибо-Фатеева, П. П. Цитович, С. І. Шимон, В. Л. Яроцький та ін.

Незважаючи на те, що проблематиці правового режиму грошей присвячена значна кількість наукових публікацій українських та зарубіжних авторів, питанню правового режиму цифрових грошей Національного банку України в українській цивілістичній науці досі не було приділено належної уваги. З урахуванням обговорення проєкту Концепції впровадження е-гривні - цифрових грошей Національного банку України, відсутності нормативно-правових актів Національного банку України, які б визначали порядок випуску, зберігання, використання та погашення цифрових грошей Національного банку України, потреба у проведенні таких наукових досліджень зростає.

Мета статті – на основі аналізу законодавства України, положень проекту Концепції впровадження е-гривні – цифрових грошей НБУ, доктринальних джерел дослідити цивільно-правові аспекти правового режиму цифрових грошей Національного банку України. Для досягнення мети поставлені такі завдання: дослідити місце цифрових грошей Національного банку України серед існуючих форм грошей; дослідити правовий режим цифрових грошей Національного банку України, їх місце у системі об'єктів цивільних прав, здійснити їх порівняльний аналіз з безготівковими грошима.

Оскільки наведена у ЦК України категорія «гроші» є однією із найбільш складних міжгалузевих категорій науки, то в процесі дематеріалізації багатьох фінансових активів питання щодо правової природи грошей досі залишається дискусійним. У свою чергу, через складність та мінливість цієї категорії в законодавстві абсолютної більшості держав світу, в тому числі України, легальне визначення категорії «гроші» відсутнє.

Характеризуючи сучасну грошову систему України, слід зазначити, що вона за своєю суттю є паперово-кредитною, якій притаманні такі основні тенденції: а) визначальний вплив грошового регулятора в організації грошового обігу; б) перевага безготівкового обігу над готівковим; в) поширення нових систем електронного розрахунку [1, с. 63]. Однак бурхливе поширення після світової фінансової кризи 2008 року розрахунків із застосуванням приватних електронних грошей та криптовалют значною мірою ослабило позиції грошових регуляторів на ринку платіжних послуг. Внаслідок цього провідні міжнародні фінансові інституції бачать у цифрових валютах центральних банків (Central Bank Digital Currency – CBDC) не просто ще один новий засіб платежу, а «майбутнє банків» та «нову віху історії грошей», яка характеризується підвищенням універсальності та безпеки платежів, зниженням витрат на їх здійснення, підвищенням прозорості розрахунків тощо [2]. Отже, за умов, коли Народний банк Китаю демонструє запуск в обіг цифрового юаня (e-CNY), а у світі понад 20 центробанків запустили пілотні проекти CBDC [3], запровадження в Україні цифрової гривні є потребою сьогодення.

Отже, з наданням в Україні на рівні закону правового регулювання цифровим грошам Національного банку України (далі – НБУ) та оприлюдненням НБУ проекту Концепції впровадження

е-гривні – цифрових грошей НБУ [4] актуалізується проблема дослідження правового режиму цифрових грошей НБУ.

В Україні Закон визначає цифрові гроші НБУ (далі – цифрові гроші / е-гривня) як електронну форму грошової одиниці України, емітентом якої є НБУ, та встановлює, що цифрові гроші існують лише в безготівковій формі (п. 96 ч. 1 ст. 1, ч. 2 ст. 3 Закону України «Про платіжні послуги» [5], ст. 34, 35 Закону України «Про Національний банк України» [6]). Отже, з одного боку, норми вказаного Закону встановлюють, що гроші існують в Україні у готівковій (грошові знаки) та безготівковій (записи на рахунках) формах, а з іншого – визначають цифрові гроші як електронну форму грошової одиниці та встановлюють, що гроші для цілей цього Закону включають також електронні гроші та цифрові гроші, у випадках, передбачених цим Законом (ч. 2 ст. 3 Закону України «Про платіжні послуги» [5]). В свою чергу, Концепція визначає цифрові гроші як зобов'язання НБУ, за яким НБУ гарантує обмін е-гривні надавачам платіжних послуг та користувачам на безготівкову гривню (claim on), та розглядає її як третю форму грошей, яка доповнює їх готівкову та безготівкову форми [4, с. 3, 11], що значною мірою відповідає підходам до їх визначення з боку міжнародних фінансових інституцій.* Окремо зазначимо, що цифрові гроші не є віртуальним активом, оскільки останній не є платіжним засобом на території України та не може бути предметом обміну на майно (товари), роботи (послуги) (п. 7 ст. 4 Закону України «Про віртуальні активи» [8], на що вже звертали увагу науковці [9, с. 249]).

У контексті вказаного виникають питання: чи є цифрові гроші окремою електронною формою грошей, яка є відмінною від грошей у готівковій формі (грошові знаки) та безготівковій формі (записи на рахунках); як слід розуміти норми Закону України «Про платіжні послуги», які встановлюють, що гроші для цілей цього

* ЄЦБ – цифрова форма фіатних грошей, яка є загальнодоступною, випускається державою і має статус законного платіжного засобу; МВФ – цифрова форма фіатних грошей, яка випущена центральним банком і виконує функцію законного платіжного засобу [4]; Банк міжнародних розрахунків – цифрові гроші, випущені центральним банком, номіновані в національній розрахунковій одиниці, які являють собою зобов'язання центрального банку [7] тощо.

Закону включають також електронні гроші та цифрові гроші, у випадках, передбачених цим Законом?

Вказане, в свою чергу, викликає питання, як співвідносяться між собою поняття «безготівкова форма» та «електронна форма» стосовно грошей? Як відомо, в електронному середовищі, де зберігання інформації відбувається у вигляді електронних даних, існують не тільки цифрові гроші, а й гроші у безготівковій формі (записи на рахунках) та електронні гроші (одиниці вартості, що зберігаються в електронному вигляді, випущені емітентом електронних грошей для виконання платіжних операцій) (п. 14 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про платіжні послуги»). З огляду на вказане можна казати, що наявність у легальному визначенні поняття «цифрові гроші» посилення на електронну форму грошової одиниці України лише підтверджує те, що форма існування цифрових грошей, як і грошей у безготівковій формі та електронних грошей, не є речовою. Таким чином, цифрові гроші, гроші у безготівковій формі та електронні гроші існують виключно у вигляді електронних даних (цифр, знаків) на матеріальних носіях, які призначені для їх зберігання (сервери, інші засоби зберігання електронної інформації тощо). Отже, поняття «безготівкові гроші» є лише антитезою поняття «готівкові гроші», на що вже звертали увагу науковці [10, с. 57], а метою її застосування є підкреслення відмінності між вказаними формами грошей. З урахуванням вказаного можна дійти висновку, що терміни «електронна форма» та «безготівкова форма» стосовно грошей використовуються у Законі України «Про платіжні послуги» як синоніми.

У свою чергу, з приводу використання законодавцем у визначенні поняття «цифрові гроші» терміна «цифрові» слід зазначити: у законодавстві поряд із терміном «електронний» активно використовується термін «цифровий». Прикладом цього є легальне визначення поняття «цифровий контент – товари чи послуги, що створюються і постачаються (надаються) виключно в електронному вигляді, споживаються з використанням технічних (цифрових, електронних) пристроїв та не передбачають використання або споживання фізичних товарів чи послуг» (п. 95 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про платіжні послуги») [5]. Водночас вказанні поняття не є повністю тотожними. На думку іноземних фахівців, якщо цифровий документ – це запис, зміст та форма якого кодуються з

використанням дискретних числових значень (0 та 1), то електронним документом може бути як цифровий запис, так і будь-який аналоговий, який передається за допомогою електронного обладнання [11]. Отже, до моменту гармонізації цих понять у законодавстві України вказані терміни також використовуються як синоніми. З огляду на це використання в Законі України «Про платіжні послуги» у назві «цифрових грошей» терміна «цифрові» має за мету забезпечення їх індивідуалізації, яка досягається шляхом їх відокремлення від терміна «електронні гроші», який виник раніше та став вже усталеним у законодавстві України.

З огляду на вищевказане можна дійти висновку: цифрові гроші не є окремою «електронною» формою грошей. Це підтверджується тим, що в силу закону цифрові гроші існують лише у безготівковій формі. Слід також відповісти на питання, яким чином поняття «цифрові гроші» співвідносяться з поняттям «цифрова річ», яка запроваджена у ст. 177, 179-1 ЦК України Законом України про внесення змін до Цивільного кодексу України щодо розширення кола об'єктів цивільних прав» [12]. Згідно з нормами ч. 1, 2 ст. 179-1 ЦК України як окремий об'єкт цивільних прав визначено «цифрову річ», якою є благо, що створюється та існує виключно у цифровому середовищі та має майнову цінність (віртуальні активи, цифровий контент та інші блага, щодо яких застосовуються положення ч. 1 цієї статті), на яких законом розповсюджено правовий режим речі, якщо інше не встановлено цим Кодексом, законом або не впливає із сутності цифрової речі [13]. Із внесених до ЦК України змін вбачається, що в ч. 1 ст. 177 ЦК України гроші визначені як окремий об'єкт цивільних прав, який є відмінним від речей та цифрових речей, хоча стаття 192 ЦК України «Гроші (грошові кошти)» не зазнала змін та структурно залишається у главі 13 «Речі. Майно» розділу III книги першої ЦК України.

Таким чином, незважаючи на те, що цифрові гроші НБУ можуть відповідати таким критеріям цифрової речі, як існування виключно у цифровому середовищі та наявність майнової цінності, оскільки цифрові гроші є видом безготівкових грошей, їх слід віднести до грошей, а не до цифрових речей, що підкреслює неоднозначність наведеного у ЦК України поняття «цифрова річ».

У свою чергу, норми Закону України «Про платіжні послуги», які встановлюють, що гроші для цілей цього Закону також вклю-

чають цифрові гроші, у випадках, встановлених Законом, на нашу думку, слід вважати такими, що легітимізують можливість використання останніх у цивільному обороті, зокрема при здійсненні платіжних операцій.

Аналізуючи правовий режим цифрових грошей, слід здійснити порівняльний аналіз останніх із грошима, що існують у безготівковій формі (записи на рахунках). З аналізу норм Законів України «Про платіжні послуги», «Про Національний банк України» та положень Концепції можна дійти висновку про такі особливості правового режиму цифрових грошей. По-перше, в силу закону емісія цифрових грошей здійснюється в Україні централізовано, а їх емітентом є НБУ як центральний банк України та особливий центральний орган державного управління (ст. 2, 34 Закону України «Про Національний банк України») [6]. Згідно з положеннями Концепції емісія е-гривні відбуватиметься за моделлю вторинної емісії гривні (аналогічно до емісії готівки), тобто шляхом обміну безготівкових коштів на е-гривню, що відбувається між НБУ та надавачами платіжних послуг (банки/небанківські фінансові установи/Казначейство) [5, с. 10]. Щодо моделі вторинної емісії цифрових грошей слід зазначити: незважаючи на те, що в Законі України «Про Національний банк України» відсутні норми про емісію (від лат. *emissio* – випуск) грошей у безготівковій формі, з аналізу норм вказаного Закону можна дійти висновку, що в Україні грошова маса в обігу традиційно збільшується за рахунок застосування НБУ визначених законом інструментів грошово-кредитної політики НБУ, в т.ч. через рефінансування банків. При цьому, на відміну від емісії грошових знаків та цифрових грошей, саме випуск НБУ в обіг грошей у безготівковій формі розглядається останнім як «первинна емісія» [4, с. 10]. Це зумовлено тим, що грошові знаки та цифрові гроші вводяться в обіг шляхом їх обміну на безготівкові гроші. А оскільки закон надає банкам право використовувати грошові кошти, що обліковуються на рахунках клієнтів/вкладників, у власних операціях (ч. 2 ст. 1066 ЦК України) [13], грошова маса грошей в обігу також збільшується внаслідок надання кредитів позичальникам за рахунок залучених банками коштів. Вказане дає підстави економістам розглядати такий випуск грошей банками: а) як так звану «кредитну емісію», яка веде до зростання грошової маси у обігу [14, с. 132-183]; б) як створення безготівкових гро-

шей на основі використання грошово-кредитного мультиплікатора [15, с. 441-444]. З огляду на вказане можна погодитися з відомим американським економістом М. Фрідменом, який вказує, що у вказаному випадку «банки карбують гроші з приватних зобов'язань, перетворюючи їх у загальновизнані» [16, с. 31]. По-друге, гроші у безготівковій формі є правом вимоги клієнта (кредитор) до особи, яка здійснює обслуговування рахунку, на якому обліковані безготівкові гроші, та кореспондуючий йому обов'язок вказаної особи (банк, небанківський надавач платіжних послуг, НБУ, Казначейство) (боржник). Отже, не вдаючись до наукової дискусії щодо правової природи безготівкових грошей, маємо зазначити, що останні, як і цифрові гроші, як такі, що позбавлені матеріальної оболонки, за своєю правовою природою є зобов'язальним правом вимоги, яке не може бути об'єктом речових прав клієнта\ вкладника\ користувача. Зазначимо, що факт передачі безготівкових грошей із застосуванням зобов'язально-правових механізмів не заперечується і прихильниками їх речово - зобов'язальної природи [17, с. 11]. З урахуванням вказаного, на цей час зобов'язання за договором банківського рахунку виконується боржником шляхом здійснення безготівкового платежу та/або шляхом видачі готівки кредитору. При цьому гривня як грошова одиниця України є законним платіжним засобом в Україні, яка приймається усіма фізичними і юридичними особами без будь-яких обмежень на всій території України для проведення платіжних операцій та розрахунків (ч. 4 ст. 3 Закону України «Про платіжні послуги») [5]. На думку І. В. Плавича, поняття «гроші (грошові кошти)» стосується грошової одиниці (гривня) незалежно від форми її носія, оскільки такий носій в силу номіналізму грошей призначений лише для обліку грошових одиниць [18]. Відтак можна дійти висновку, що функція законного платіжного засобу прив'язана законодавцем до грошової одиниці – гривні, як абстрактної грошової одиниці, а не до її конкретного носія, що існує у визначеній законом формі. На думку правників, законний засіб платежу – це не більш як гроші... від яких не може відмовитися кредитор при сплаті цими грошима належного йому боргу [19, с. 20]. Отже, йдеться про легітимну здатність останнього погашати будь-який грошовий борг у цивільних та публічних відносинах, під загрозою прострочення кредитора, який відмовився від прийняття грошей в погашення грошо-

вого зобов'язання (ст. 613 ЦК України) [13]. При цьому, як вказує Л. А. Лунц, саме використання законного засобу платежу дає змогу боржнику звільнитися від боргу кредитору незалежно від згоди останнього [20]. У статті 45 Закону України «Про Національний банк України» законодавець визначає гроші у готівковій формі (грошові знаки) як законний платіжний засіб на території України. Разом з тим законодавство України, з одного боку, імперативно не забороняє виконувати вказану функцію грошам у безготівковій формі, а з іншого – обмежує готівкові розрахунки (ч. 3 ст. 1087 ЦК України [13], п. 6, 7 розд. II Положення про ведення касових операцій у національній валюті в Україні, затвердженого постановою Правління Національного банку України від 29.12.2017 № 148 [21]), внаслідок чого більшість розрахунків в Україні відбувається у безготівковій формі [22].

Отже, за умов існування публічно-правових обмежень гроші у безготівковій формі (записи на рахунках), в яких законодавство України зобов'язує здійснювати платіж, не можуть не вважатися законним засобом платежу. Що ж до цифрових грошей, то оскільки останні: а) є електронною формою грошової одиниці України; б) віднесені для цілей цього Закону, у випадках, передбачених цим Законом, до грошей (ч. 1 ст. 1, ч. 2 ст. 3 Закону України «Про платіжні послуги») [5]; в) є зобов'язанням НБУ [4, с. 3]; г) існують виключно у безготівковій формі, є видом безготівкових грошей, можна дійти висновку, що цифрові гроші, як і гроші у безготівковій формі (записи на рахунку), мають зобов'язальну природу.

В свою чергу, щодо можливості цифрових грошей виконувати в Україні функцію законного платіжного засобу слід зазначити таке. Ця функція може виконуватися цифровими грошима з певними обмеженнями нормативно-правового та організаційного характеру. З огляду на зміст Концепції можна дійти висновку, що нормативно-правовими актами НБУ, які досі не прийняті, можуть бути встановлені певні обмеження для сфери використання цифрових грошей. Крім того, як і у випадку з безготівковими розрахунками, які потребують наявності у їх учасників рахунків, на яких обліковуються безготівкові гроші, можливість використання цифрових грошей технічно пов'язана з наявністю в учасників електронних гаманців, відкритих у надавачів платіжних послуг, що потребує розвитку відповідної платіжної інфраструктури та дій учасників

цивільного обороту щодо їх відкриття. По-третє, гроші у безготівковій формі мають форму записів на рахунках, відкритих клієнтам/користувачам банком/небанківським надавачем платіжних послуг/Казначейством тощо. Що ж до цифрових грошей, то в силу норм п. 12 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про платіжні послуги» та з урахуванням положень Концепції [4, с. 10]) вони мають обліковуватися на індивідуальних електронних гаманцях. Під останнім, за аналогією з електронними грошима (п. 12 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про платіжні послуги») [5], можна розуміти «облікові дані щодо зберігання цифрових грошей та здійснення операцій з ними, за допомогою яких фіксують суму грошей клієнта/користувача в грошових одиницях, яка відображена на такому електронному гаманці, що має відкриватися на платформі е-гривні [4, с. 11]. При цьому, як вказує НБУ, на відміну від безготівкових грошей е-гривня існуватиме у вигляді коду, а не записів на рахунках [23]. З урахуванням вказаного не можна погодитися з науковцями, котрі розглядають цифрові гроші як такі, що обліковуються на рахунках, та пропонують надати таким рахункам правове регулювання на рівні ЦК України [24, с. 140].

По-четверте, напрямки використання грошей у безготівковій формі (записи на рахунках), як правило, законодавством не обмежуються, що дозволяє застосовувати до них принцип «дозволено все, що не заборонено законом». На відміну від вказаного на цифрові гроші вищевказаний принцип не розповсюджується, оскільки в силу закону цифрові гроші на території України приймаються фізичними і юридичними особами для проведення платіжних операцій та розрахунків виключно у випадках, передбачених законодавством України (п. 4 ст. 3 Закону України «Про платіжні послуги» [5], ст. 35 Закону України «Про Національний банк України» [6]). Отже, щодо цифрових грошей діє принцип «дозволене те, що передбачено законодавством». За відсутності на цей час відповідних нормативно-правових актів НБУ, з аналізу положень Концепції можна дійти висновків, що НБУ планує визначити сферою обігу цифрових грошей: обмін цифрових грошей на готівкову/безготівкову гривню; P2P-перекази (між електронними гаманцями); оплату товарів та послуг; платежі на користь держави; отримання соціальних виплат; отримання заробітної плати та інших доходів; здійснення благодійних внесків. З огляду на вказане можна дійти

висновку, що цифрові гроші, з певними обмеженнями, будуть виконувати основні функції грошей та можуть виступати матеріальним об'єктом зобов'язань, що виникають на підставі низки правочинів (дарування, позика тощо). Що ж до прийому вкладів (депозитів), видачі кредитів та здійснення операцій з купівлі/продажу віртуальних активів, то можливість здійснення таких операцій із застосуванням цифрових грошей НБУ на цей час лише вивчається НБУ [4, с. 20].

По-п'яте, якщо за рахунками клієнтів банків останні мають сплачувати проценти за користування грошовими коштами (ч. 1 ст. 1070 ЦК України) [12], можливість цифрових грошей бути джерелом доходу для їх користувача також лише вивчається НБУ [4, с. 17].

По-шосте, виконання платіжних операцій з використанням грошей у безготівковій формі, за винятком виконання платіжних операцій у межах одного надавача платіжних послуг, здійснюється з використанням платіжних систем (внутрішньодержавних та міжнародних) (ч. 1-3 ст. 71 Закону України «Про платіжні послуги») [5]. На відміну від цього виконання платіжних операцій з використанням цифрових грошей здійснюється з використанням платформи е-гривні НБУ (програмно-технічний комплекс для випуску та управління обігом е-гривні, власником та оператором якого є НБУ) [4, с. 11]. Зазначимо, що використання платформи е-гривні НБУ має дати прискорення платежів, оскільки платформи CBDC можуть обробляти понад 50 000 транзакцій за секунду, в той час як середній показник, наприклад МПС «VISA», становить тільки близько 5000 транзакцій за секунду [25].

По-сьоме, законодавство України не передбачає погашення грошей у безготівковій формі (записи на рахунках). Норми Закону України «Про платіжні послуги» також не містять положень, які б безпосередньо регулювали погашення цифрових грошей, однак вони наділяють НБУ правом встановити порядок такого погашення (ч. 1 ст. 62 Закону України «Про платіжні послуги» [5], ч. 2.1 ст. 7 Закону України «Про Національний банк України») [6]. Зазначимо, що в Концепції термін погашення також не використовується. За аналогією з електронними грошима, які підлягають погашенню їх емітентом, можна припустити, що в даному випадку йдеться про дії НБУ як емітента цифрових грошей щодо їх вилучення з обігу, в

разі пред'явлення їх надавачем платіжних послуг, користувачем в обмін на безготівкову гривню. Вказане може бути зумовлено тим, що за допомогою цього НБУ зможе регулювати обсяг цифрових грошей в обігу шляхом обміну раніше випущених цифрових грошей на безготівкові гроші, прийнявши на себе публічно-правове зобов'язання щодо їх погашення. Однак за відсутності на цей час нормативно-правових актів НБУ з цього приводу можна дійти висновку про нагальну потребу подальших досліджень вищевказаної наукової проблематики.

Висновки. 1. Цифрові гроші є видом грошей, що існують у безготівковій формі. 2. Цифрові гроші, як і гроші у безготівковій формі (записи на рахунку), мають зобов'язальну природу. 3. Використання у назві «цифрових грошей» терміна «цифрові» має за мету забезпечення їх індивідуалізації, яка досягається шляхом їх відокремлення від терміна «електронні гроші», який виник раніше та став усталеним у законодавстві України. 4. Цифрові гроші не є віртуальним активом та цифровою річчю. 5. За відсутності на цей час нормативно-правових актів НБУ, які мають визначати порядок випуску, зберігання, використання та погашення цифрових грошей, дослідження їх правового регулювання знаходиться на початковому етапі, що свідчить про нагальну потребу подальших досліджень цього правового феномена.

1. Морозов А. Еволюція та сучасний стан грошового обігу в Україні та світі. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. Сер. Економіка. 2012. Вип. 132. С. 60-63. 2. Bank for International Settlements Calls CBDCs a Potential 'Sea Change. URL: <https://cointelegraph.com/news/bank-for-international-settlements-calls-cbdc-a-potential-sea-change>. 3. Нове покоління грошей: як країни працюють над CBDC у 2023 році. 11 квітня 2023. *Fintechinsider*. URL: <https://fintechinsider.com.ua/nove-rokolinna-groshej-yak-krayiny-praczuuyut-nad-cbdc-u-2023-roczil/>. 4. Е-гривня – цифрові гроші Національного банку України: проєкт концепції впровадження. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Draft_vision_introducing_e-hryvnia_2023.pdf. 5. Про платіжні послуги: Закон України від 30 червня 2021 року № 1591-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1591-20#Text>. 6. Про Національний банк України: Закон України від 20 травня 1999 р. № 679-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-14#Text>. 7. BIS Papers No. 114 «Ready, steady, go? - Results of the third BIS survey on central bank digital currency» / С. Boar, A. Wehrli. *Monetary and Economic Department*. January 2021. JEL classification: E42,

E58, O33. P. 2. 55 Central Bank Digital Currencies: Policy Issues: CRS report prepared for Members and Committees of Congress. February. 7. 2022. P. 4. URL: <https://crsreports.congress.gov/product/pdf/R/R46850>. **8.** Про віртуальні активи: Закон України від 17 лютого 2022 р. № 2074-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2074-20#Text>. **9.** Грицай С.О. Цифрові гроші в Україні – CBDC? *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 4. С.247-249. **10.** Сліпченко С. О. Цивільно-правовий режим безготівкових грошей. *Форум права*. 2018. № 2. С. 133–141. **11.** InterPARES 2, Terminology Database. URL: http://www.interpares.org/ip2/ip2_terminology_. **12.** Про внесення змін до Цивільного кодексу України щодо розширення кола об'єктів цивільних прав: Закон України від 10 серпня 2023 р. № 3320-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3320-20#n6>. **13.** Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>. **14.** Шумпетер Й. А. Теория экономического развития. Капитализм, социализм и демократия: пер. с нем. / предисл. В. С. Автономова. Москва: Эксмо, 2008. 864 с. **15.** Божко А.В., Дахно О. М. Рівень грошово-кредитної мультиплікації в Україні. Полтавський національний технічний університет імені Юрія Кондратюка. URL: <https://reposit.nupp.edu.ua/bitstream/PoltNTU/5850/1/441-444.pdf>. **16.** Фридмен М. Количественная теория денег. /пер. с англ. М. К. Бункина и др. Москва: Эльф пресс, 1996. 131 с. **17.** Даниленко О. В. Правовий режим грошей як об'єктів цивільних прав: автореф. дис... канд. юрид. н. Харків, 2017. 19 с. **18.** Плавич І.В. Договір позики у цивільному праві України: дис... канд. юрид. н. Київ, 2023. URL: https://docs.idpk.org/?wpv_aux_current_post_id=110&wpv_aux_parent_post_id=110&wpv_view_count=151&wpv_paged=2 (дата звернення 10.11.2023). **19.** Nussbaum F. Money in the Law. National and International. Brooklyn: Foundation Press, 1950 (цит. за: Хайек. Ф. Частные деньги. Москва: 1996. URL: <https://www.gumer.info/bibliotek/Buks/Econom/hauek/index.php> (дата звернення 20.09.2023)). **20.** Лунц Л. А. Деньги и денежные обязательства в гражданском праве. Москва, 2004. URL: file:///C:/Users/babas/Downloads/lunc_la_dengi_i_denezhnye_obyazatelstva_v_grazhdanskom_prave.pdf (дата звернення 10.11.2023)). **21.** Положення про ведення касових операцій у національній валюті в Україні, затверджене постановою Правління Національного банку України від 29.12.2017 № 148. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0148500-17#Text> (дата звернення 20.10.2023). **22.** Обсяги безготівкових розрахунків в Україні зростають, попри війну. Офіційний сайт НБУ. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/obsyagi-bezgotivkovih-rozrahunkiv-v-ukrayini-zrostayut-porpi-viynu> (дата звернення 20.10.2023). **23.** Вінокуров Я. В НБУ виступили проти відмови від готівки та не планують замінити її на цифрові гроші. *Економічна правда*. 2023. 13 липня URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2023/07/13/702182/> (дата звернення 20.10.2023). **24.** Грицай С. О. Цифрова гривня становлення. *Актуальні проблеми політики*. 2022. Вип. 69. С. 138-143. **25.** Лазоренко А. Що таке CBDC та чи корисно запроваджувати

цифрову валюту в Україні під час війни. Forbes Ukraine. 2022. 20 жовтня. URL: <https://forbes.ua/innovations/shcho-take-cbdc-ta-chi-korisno-zaprovadzhuvati-tsifru-valyutu-v-ukraini-pid-chas-viyni-20102022-9180> (дата звернення 20.10.2023).

References

1. Morozov A. Evolyutsiya ta suchasnyy stan hroshovoho obihu v Ukraini ta sviti. *Visnyk Kyyivs'koho natsional'noho universytetu imeni Tarasa Shevchenka*. Ser. Ekonomika. 132/2012. S. 60-63.
2. Bank mizhnarodnykh rozrakhunkiv nazyvaye CBDC potentsiynoyu «korinnoyu zminoyu». URL: <https://cointelegraph.com/news/bank-forinternational-settlements-calls-cbdcs-a-potential-sea-change> (дата звернення: 10.05.2023).
3. Nove pokolinnya hroshey: yak krayiny pratsyuyut' nad CBDC u 2023 rotsi. 11 kvitnya 2023. Fintechinsider. URL: <https://fintechinsider.com.ua/nove-pokolinnya-groshej-yak-krayiny-praczuuyut-nad-cbdc-u-2023-roczii/> (дата звернення: 05.08.2023).
4. E-hryvnya – tsyfrovi hroshi Natsional'noho banku Ukrainy: proekt vprovadzhennya kontseptsii. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Draft_vision_introducing_e-hryvnia_2023.pdf (дата звернення: 03.08.2023).
5. Zakon Ukrainy «Pro platizhni posluhy» vid 30 chervnya 2021 roku № 1591-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1591-20#Text> (дата звернення: 20.07.2023).
6. Zakon Ukrainy «Pro Natsional'nyy bank Ukrainy» vid 20 travnya 1999 r. № 679-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-14#Text> (дата звернення: 20.07.2023).
7. Dokumenty BIS № 114 «Ready, steady, go?» - Rezultaty tret'oho opytuvannya BIS shchodo tsyfrovoyi valyuty tsentral'noho banku» / C. Boar, A. Wehrli. Hroshovo-ekonomichnyy viddil. Sichen' 2021. Klasyfikatsiya JEL: E42, E58, O33. S. 2. 55 Tsyfrovi valyuty tsentral'noho banku: pytannya polityky: zvit CRS, pidhotovleny dlya chleniv i komitetiv Konhresu. 7 lyutoho 2022 r. S. 4. URL: <https://crsreports.congress.gov/product/pdf/R/R46850> (дата звернення: 17.06.2023).
8. Zakon Ukrainy «Pro virtual'nu aktyvnist'» vid 17 lyutoho 2022 r. № 2074-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2074-20#Text> (дата звернення: 20.07.2023).
9. Hrytsay S.O. Tsyfrovi hroshi v Ukraini – CBDC? *Yurydychnyy naukovyy elektronnyy zhurnal*. № 4/2022. S.247-249.
10. Slipchenko S . O. Tsyvil'no-pravovyy rezhym bez-hotivkovykh hroshey. *Forum prava*. 2018. № 2. S. 133–141.
11. InterPARES 2, Terminolohichna baza danykh. URL: http://www.interpares.org/ip2/ip2_terminology_ (дата звернення 05.09.2023).
12. Zakon Ukrainy «Pro vnesennya zmin do Tsyvil'noho kodeksu Ukrainy shchodo rozshyrennya kola ob'yektiv tsyvil'noho prava» vid 10 serpnia 2023 r. № 3320-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3320-20#n6> (дата звернення 12.11.2023).
13. Tsyvil'nyy kodeks Ukrainy vid 16 sichnya 2003 r. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 12.11.2023).
14. Shumpeter Y . A. Teoriya vidpravleniya povidomlen'. Kapitalizm, sotsializm i demokratiya/ per. s nem. / predysl. V. S. Avtonomova. Moskva: Eksmo. 2008. 864 s.
15. Bozhko A.V., Dakhno O.M. Riven' hroshovo-kredytnoyi mul'typlikatsiyi v Ukraini. Poltavs'kyy natsional'nyy tekhnichnyy

universytet imeni Yuriya Kondratyuka. URL: <https://reposit.nupp.edu.ua/bitstream/PoltNTU/5850/1/441-444.pdf> (data zvernennya: 20.01.2023).

16. Fridmen M. *Kolychestvennaya teoryya deneh*. [per. z anhl. M. K. Bunkina i dr.]. Moskva: Élf pres, 1996. 131 s. 17. Danylenko O.V. *Pravovyy rezhym hroshey yak ob'yektiv tsyvil'nykh prav: avtoref. dys. kand. yuryd. n. 12.00.03*. Harkiv, 2017. 19 s. 18. Plavich I.V. *Dogovor zayma v grazhdanskom prave Ukrainy: dis. kand. yuryd. n. Moskva: 2023*. URL: https://docs.idpk.org/?wpv_aux_current_post_id=110&wpv_aux_parent_post_id=110&wpv_view_count=151&wpv_paged=2 ((data obrashcheniya 10.11.2023)). 19. Nussbaum F. *Money in the Law. National and International*. Brooklyn: Foundation Press, 1950 (tsit. za: Khayyek. F. *Chastnyye den'gi M.: 1996*. URL: https://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Econom/hayek/index.php (data obrashcheniya 20.09.2023)). 20. Lunts L. A. *Den'gi i denezhnyye obyazatel'stva v grazhdanskom prave M.: 2004*. URL: file:///C:/Users/babas/Downloads/lunc_la_dengi_i_denezhnye_obyazatelstva_v_grazhdanskom_prave.pdf (data obrashcheniya 20.12.2023)). 21. *Polozheniye o vedenii kassovykh operatsiy v natsional'noy valyute v Ukraine, utverzhdennoye postanovleniyem Pravleniya Natsional'nogo banka Ukrainy ot 29.12.2017 № 148*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0148500-17#Text> (data obrashcheniya 20.10.2023)). 22. *Obsiahы bezgotivkovykh rozrakhunkiv v Ukraini zrostaiut, popry viinu. Ofitsiynyi sait NBU*. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/obsyagi-bezgotivkovih-rozrakhunkiv-v-ukraini-zrostayut-popri-viynu> (data zvernennia 20.10.2023)). 23. Vinokurov Ya. *V NBU vystupyly proty vidmovy vid hotivky ta ne planuiut zaminiaty yii na tsyfrovi hroshti. Ekonomichna pravda*. 13 lypnia 2023. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2023/07/13/702182/> (data zvernennia 20.10.2023)). 24. Hrytsai S.O. *Tsyfrova hryvnia stanovlennia. Aktualni problemy polityky*. 2022. Vyp. 69. S. 138-143. 25. Lazorenko A. *Shcho take CBDC ta chy korysno zaprovadzhuvaty tsyfrovu valiutu v Ukraini pid chas viiny. Forbes Ukraine*. 20 zhovtnia 2022 r. URL: <https://forbes.ua/innovations/shcho-take-cbdc-ta-chi-korisno-zaprovadzhuvati-tsifru-valyutu-v-ukraini-pid-chas-viyni-20102022-9180> (data zvernennia 20.10.2023)).

Babaskin Anatoliy. Legal regime of digital money of the National Bank of Ukraine: civil law aspect

The article examines the civil and legal aspects of the legal regime of electronic money of the National Bank of Ukraine. Based on the analysis of the legislation of Ukraine, in particular the Law of Ukraine «On Payment Services», the provisions of the draft Concept of introduction of electronic money of the NBU in e-hryvnia, doctrinal sources, the author researched the civil and legal aspects of the legal regime of digital money of the National Bank of Ukraine. In the course of the research, the author determined the specifics of the legal regulation of their use in civil circulation. The author proves the following. Digital money is a type of money that exists in non-cash form. Therefore, the concept of «non-cash money» is only the antithesis of the concept of «cash

money», and the purpose of its application is to emphasize the difference between the specified forms of money. Digital money is a right of claim, which has a binding nature. Despite the fact that the digital money of the National Bank of Ukraine meets the criteria of a digital thing, namely the existence exclusively in the digital environment and the presence of property value, since digital money is an electronic form of the monetary unit of Ukraine, it should be classified as money and not as a digital thing. The use of the term «digital» in the name «digital money» aims to ensure its individualization, which is carried out by separating it from the concept of «electronic money», which arose earlier and has already become established in the legislation of Ukraine. The norms of the Law of Ukraine «On Payment Services», which establish that money for the purposes of this Law also includes digital money, are such that legalize the possibility of using the latter in civil circulation, in particular, when making a payment. The author proves that in the absence of legal acts of the National Bank of Ukraine at this time, which should determine the procedure for issuing, storing, using, and redeeming digital money, the study of their legal regulation is at an initial stage, which indicates an urgent need for further research into this legal phenomenon.

Key words: pennies (penny koshti), ready-made pennies (penny signs), unprepared pennies (records on rakhanki), digital penny, legal payment, rakhunok, electronic gamanets, bank, non-bank payment establishment, river, mine, obligation, right vimogi.